

**TIJORAT BANKLARI FAOLIYATINI TARTIBGA SOLISHNING
SAMARADORLIGI TA`MINLASH YO`NALISHLARI**

Axmedov Samandar Sayfullo o`g`li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil tadqiqotchisi

O`zbekiston Respublikasida barcha sohalarda bo`lgani kabi moliya bozorida, shu jumladan, bank sektorida o`tkazilayotgan islohotlarda tufayli sohada sezilarli siljishlar va o`zgarishlar amalga oshirilmokda. Bu o`zgarishlar mustaqillik yillarida jahon andozalariga mos keladigan bank tizimini bosqichma- bosqich barpo etish bilan hamohang tarzda davom ettirilmokda. “Banklarning moliyaviy barqarorligini yanada mustahkamlash borasida amalga oshirilgan samarali chora-tadbirlar mamlakatimiz tijorat banklariga kreditga layoqatlilik bo`yicha taqdim etilgan xalqaro reytinglarini yaxshilashga o`zining ijobiy ta`sirini ko`rsatmoqda.

2024 yil 1 yanvar holatiga bankning umumiy kapitali 3 trln. 180 mlrd. 200 mln.so`mni tashkil etgan bo`lsa, ustav kapitali 1 trln. 856 mlrd. 800 mln. so`mni, bankning aktivlari 27 trln 62 mlrd 900 mln. so`mni tashkil etdi. Depozitlar miqdori 6,7% foizga o`sib 9 trln. 418 mlrd 700 mln. so`mni tashkil etdi. Shundan qisqa muddatli 1 trln. 348 mlrd. 900 mln. so`mni, uzoq muddatli 8 trln. 69 mlrd 700 mln.so`mdan iboratdir.

Hisobot sanasiga 3 trln. 691 mlrd. 300 mln. so`m daromad olindi. Bankning sof foydasi 236 mlrd. so`mni tashkil qildi¹.

Ajratilgan kreditlar tarkibida aholiga ajratilgan kreditlar ulushining o`sib borayotganligi, o`z navbatida, kredit ajratish jarayonlarining soddalashtirilishi va masofaviy bank xizmatlari imkoniyatlarining kengayib borishi hisobiga aholining mikroqarz, ipoteka krediti va avtokreditlar yo`nalishlardagi kreditlar hajmining o`sib borishi bilan izohlanadi.

2023-yilda iqtisodiyot tarmoqlariga ajratilgan kreditlar qoldig`i hajmining o`sisini barcha tarmoqlarda kuzatilib, sanoat sohasida (o`sis 10,7 foiz) 140,2 trln so`mni, qishloq xo`jaligida (12,3 foiz) 47,3 trln so`mni, transport va kommunikatsiya

¹ <https://rost24.uz/oz/news/1847>

“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC INNOVATIVE RESEARCH”

Volume 11. November 2024

sohasida (15,7 foiz) 34,3 trln so‘mni, qurilish sohasida (18 foiz) 12,3 trln so‘mni hamda savdo va umumiy ovqatlanish sohasida (12,5 foiz) 32,5 trln so‘mni tashkil qildi.

Iqtisodiyot rivojini qo‘llab-quvvatlashda xususiy investitsiyalarning yuqori sur‘atlarda o‘shishi ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Xususan, 2023-yilda iqtisodiyotdagi barcha moliyalashtirish manbalari hisobidan o‘zlashtirilgan investitsiyalar hajmi 2022-yilga nisbatan real hisobda 22,1 foizga o‘shib, 352,1 trln so‘mga yetdi. Bunda, markazlashmagan investitsiyalar hajmi 2022-yilga nisbatan 26,2 foizga o‘shib 307,3 trln so‘mni, markazlashgan investitsiyalar esa 0,7 foizga qisqarib 44,8 trln so‘mni tashkil etdi.

Hisobot yilida o‘zlashtirilgan investitsiyalarning moliyalashtirish manbalari tarkibida markazlashmagan investitsiyalarning ulushi 2022-yildagi 84,6 foizdan 87,3 foizgacha oshgan bo‘lsa, markazlashgan investitsiyalar ulushi esa 15,4 foizdan 12,7 foizgacha qisqargan. Markazlashmagan investitsiyalarning o‘shishi to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar hajmining qariyb 2,0 barobarga hamda tijorat banklari kreditlari va boshqa qarz mablag‘larining 17,9 foizga, aholi mablag‘larining 9 foizga oshganligi hisobiga shakllangan.

1 - jadval

Asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalarning moliyalashtirish manbalari bo‘yicha o‘zgarishi, mlrd so‘mda

Moliyalashtirish manbalari	2022-yil	2023-yil	O‘zgarish, foizda
Jami investitsiyalar	269 857,5	352 064,1	22,1
Markazlashgan investitsiyalar	41 548,1	44 806,8	-0,7
Byudjet mablag‘lari	20 910,1	20 447,0	-11,4
Tiklanish va taraqqiyot jamg‘armasi mablag‘lari	2 447,9	1 554,2	-42,0
Hukumat kafolati ostidagi xorijiy kreditlar	15 256,5	21 153,4	30,3
Markazlashmagan investitsiyalar	228 423,6	307 257,3	26,2
Korxonalarining o‘z mablag‘lari	84 513,9	84 936,4	-2,7
To‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiya va kreditlar	97 095,4	166 731,4	56,2
<i>shu jumladan,</i>			
<i>to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar</i>	<i>37 006,3</i>	<i>84 311,6</i>	<i>96,4</i>
Aholi mablag‘lari	25 738,1	33 321,7	8,9
Tijorat banklari kreditlari	21 076,2	22 267,8	17,9

“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC INNOVATIVE RESEARCH”

Volume 11. November 2024

Markazlashgan investitsiyalar hajmining real oʻsishi qariyb oʻtgan yil darajasida saqlanib qolgan boʻlsada, uning tarkibida hukumat kafolati ostidagi xorijiy kreditlar 1,3 barobarga koʻpaydi. 2023-yilda global inflyatsiya jarayonlarida sekinlashish kuzatilgan boʻlsada, xalqaro moliya bozorida resurslarning narxi yuqori saqlanib qolayotganligi sharoitida iqtisodiyotda nomutanosibliklarning yuzaga kelishini oldini olishga qaratilgan dasturlarni amalga oshirilishi davlat tomonidan iqtisodiyotni moliyaviy qoʻllab-quvvatlashni davom ettirishni taqozo qildi. Protsiklik fiskal siyosat yuritishning inflyatsiyaga bosimlarini kamaytirish maqsadida nisbatan qatʼiy monetar siyosat yuritish orqali fiskal va monetar siyosatlar oʻzaro muvofiqlashtirib borildi. Xususan, davlat byudjeti va maqsadli jamgʻarmalari xarajatlari 2022-yilga nisbatan 18 foizga oʻsib, 324,0 trln soʻmga yetdi. Davlat byudjeti va maqsadli jamgʻarmalari xarajatlari tarkibida ijtimoiy soha 42,3 foizni, iqtisodiyotni qoʻllabquvvatlash xarajatlari 13,2 foizni hamda ishlab chiqarish va infratuzilmani rivojlantirish dasturlari 9,1 foizni tashkil etdi.

Hisobot yilida oʻzlashtirilgan investitsiyalarning moliyalashtirish manbalari tarkibida markazlashmagan investitsiyalarning ulushi 2022-yildagi 84,6 foizdan 87,3 foizgacha oshgan boʻlsa, markazlashgan investitsiyalar ulushi esa 15,4 foizdan 12,7 foizgacha qisqargan. Markazlashmagan investitsiyalarning oʻsishi toʻgʻridan-toʻgʻri xorijiy investitsiyalar hajmining qariyb 2,0 barobarga hamda tijorat banklari kreditlari va boshqa qarz mablagʻlarining 17,9 foizga, aholi mablagʻlarining 9 foizga oshganligi hisobiga shakllangan.

Mamlakatimizda bank tizimini isloh qilishga qaratilgan chora-tadbirlar sekin-asta oʻz samarasi bermoqda. Mamlakatimiz prezidenti tomonidan imzolangan juda koʻp hujjatlarda bank hamda moliya tizimlarini takomillashtirishga deyarli barcha tashkilotlar jalb qilingan.

Research Science and
Innovation House

1-rasm. O‘zbekiston Respublikasi 2023-2024 yilda banklarning raqobatlilik darajalari to‘g‘risida

Tijorat banklarining jami kreditlar qoldig‘i 2024-yilning 1-yanvar holatiga ko‘ra, 471,4 trln. so‘mni tashkil etib, 2023-yilning boshidagiga nisbatan qariyb 1,2 barobar oshdi. Milliy valyutada ajratilgan kreditlar bo‘yicha o‘rtacha tortilgan nominal foiz stavkasi 2022-yil yakunidagi 22,3 foizdan 2023-yilda 24 foizgacha ko‘tarilgan. Bunda kreditning real foiz stavkasi sezilarli darajada, ya’ni 10 foizdan 15,2 foizgacha ko‘tarilgan².

Markazlashgan investitsiyalar hajmining real o‘ssishi qariyb o‘tgan yil darajasida saqlanib qolgan bo‘lsada, uning tarkibida hukumat kafolati ostidagi xorijiy kreditlar 1,3 barobarga ko‘paydi. 2023-yilda global inflyatsiya jarayonlarida sekinlashish kuzatilgan bo‘lsada, xalqaro moliya bozorida resurslarning narxi yuqori saqlanib qolayotganligi sharoitida iqtisodiyotda nomutanosibliklarning yuzaga kelishini oldini olishga qaratilgan dasturlarni amalga oshirilishi davlat tomonidan iqtisodiyotni moliyaviy qo‘llab-quvvatlashni davom ettirishni taqozo qildi. Protsiklik fiskal siyosat yuritishning inflyatsiyaga bosimlarini kamaytirish maqsadida nisbatan qat’iy monetar siyosat yuritish orqali fiskal va monetar siyosatlar o‘zaro muvofiqlashtirib borildi. Xususan, davlat byudjeti va maqsadli jamg‘armalari xarajatlari 2022-yilga nisbatan 18 foizga o‘sib, 324,0 trln so‘mga yetdi. Davlat byudjeti va maqsadli jamg‘armalari xarajatlari

² <https://e-itt.uz/index.php/editions/article/view/806/786>

“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC INNOVATIVE RESEARCH”

Volume 11. November 2024

tarkibida ijtimoiy soha 42,3 foizni, iqtisodiyotni qo‘llabquvvatlash xarajatlari 13,2 foizni hamda ishlab chiqarish va infratuzilmani rivojlantirish dasturlari 9,1 foizni tashkil etdi.

O‘zbekiston Respublikasining zamonaviy bank tizimi xalqaro bank amaliyoti an’analariga mos ravishda shakllantirilgan. Mamlakat milliy bank tizimi vositasida pul kapitalining tarmoqlararo taqsimoti amalga oshiriladi. Unda tijorat banklarining paydo bo‘lishi bilan birga turli mulkchilik shaklida tashkil etilganligi o‘ziga xos xususiyatga ega.

Shunday qilib Markaziy bank tomonidan pul-kredit siyosatining muvaffaqiyatli amalga oshirilishi shubhasiz kredit tizimida bozor munosabatlarining rivojlanishiga hamda uning taraqqiy etgan mamlakatlar darajasiga yetishiga ko‘maklashadi. Milliy valyutaning barqarorlashuvi, iqtisodiy o‘shishga erishish, yangi tijorat tuzilmalarining vujudga kelishi, iqtisodiyotda tovar-pul tengligini ta‘minlash uchun ishonchli asos yaratadi. Iqtisodiyotni pul-kredit vositalari orqali tartibga solish hamda tijorat banklari faoliyatini tartibga solishning samaradorligini oshirish bo‘yicha qayd etib o‘tilgan takliflarning amalga qo‘llanilishi bizning fikrimizcha tijorat banklari likvidligi va to‘lov qobiliyatining oshishiga, bank tizimining yanada rivojlanishiga, milliy pulimiz qadrining oshishiga va pirovardida mamlakatimizning iqtisodiy jihatdan barkamollashuviga olib keladi.

Adabiyotlar:

1. Sattorov O.B. Tijorat banklari likvidligini ta‘minlashni takomillashtirish. Iqtisod fanlari nomzodi ilmiy darajasini olish uchun yozilgan diss. avtoreferati. - Toshkent, BMA, 2008. - 21 b.
2. <https://rost24.uz/oz/news/1847>
3. <https://e-itt.uz/index.php/editions/article/view/806/786>
4. <https://elibrary.ru/item.asp?id=35363676>.